

**TURUN
YLIOPISTO**
Oikeustieteellinen
tiedekunta

Rikosprosessin pitkittymisen vaikutus oikeuteen saada asia käsiteltyä ilman aiheetonta viivytystä

Perusoikeudet
ON-tutkielma

Laatija:
Elli Tamminen

23.5.2025

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

ON-tutkielma

Oppiaine: Perusoikeudet

Tekijä: Elli Tamminen

Otsikko: Rikosprosessin pitkittymisen vaikutus oikeuteen saada asia käsiteltyä ilman aiheetonta viivytystä

Ohjaaja: Veli-Pekka Viljanen

Sivumäärä: VIII+26 sivua

Päivämäärä: 23.5.2025

Notaaritutkielmani aihe on rikosprosessin pituuden vaikutus oikeuteen saada asia käsiteltyä ilman aiheetonta viivytystä. Tutkimukseni kohteena on tutkia sitä, miten rikosprosessin pitkittyminen vaikuttaa perusoikeuteen saada asia käsiteltyä ilman aiheetonta viivytystä. Tutkielmassa tutkitaan, millaisia vaatimuksia kyseinen oikeus asettaa rikosprosessin kestolle ja milloin pitkittyminen koituu ongelmalliseksi kyseisen perusoikeuden kannalta. Lisäksi tutkielmassa tehdään katsaus siihen, mikä tilanne Suomessa on oikeudenkäyntien pitkittymisen suhteen.

Oikeusturva on perustuslaissa turvattu perusoikeus. Oikeusturva turvaa oikeuden asian joutuiseaan käsittelyyn. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, miten tämä perusoikeus toteutuu rikosprosessin pitkittyessä. Tutkimusaihe on tärkeä, sillä oikeusvaltiossa perusoikeuksien toteutumisesta täytyy pitää huolta ja tilanteeseen tulee puuttua, mikäli perusoikeudet eivät toteudu. Tutkimus on pääasiallisesti lainopillinen eli oikeusdogmaattinen. Työssä tehdään katsaus nykyiseen lainsäädäntöön, oikeustapauksiin ja oikeuskirjallisuuteen tietoja jäsenellen. Tutkimuksen ohjaava näkökulma on, että oikeusprosessin pitkittymisellä on vääjäämättä vaikutuksia oikeusturvaan.

Tutkimustuloksista selviää, että oikeusprosessin pitkittymisellä on monia negatiivisia vaikutuksia siihen, saadaanko asia käsiteltyä ilman aiheetonta viivytystä. Prosessien pitkittymiset ovat ongelma myös Suomessa. Kuitenkaan rajanveto sen suhteen, milloin viivästyminen on aiheetonta ja milloin aiheellista, on hankalaa. Rikosprosessin pituuden kohtuullisuutta tuleekin siksi arvioida aina tapauskohtaisesti. Tuloksista voidaan päätellä, että tuomioistuinten puutteelliset resurssit ovat osasyy rikosprosessien pitkittymiselle. Tilanteen korjaamiseksi olisikin suotavaa suunnata tuomioistuimille lisää resursseja, jotta kansalaisten perusoikeudet olisivat turvattu.

Avainsanat: perusoikeudet, oikeusturva, rikosprosessi, joutuisuus, viivästyminen

Sisällys

Rikosprosessin pitkittymisen vaikutus oikeuteen saada asia käsiteltyä ilman aiheetonta viivytystä	I
Lähteet	IV
Lyhenteet	VIII
Johdanto	1
1.1 Pohjustus	1
1.2 Aiheen rajaus ja tutkimusmenetelmät	1
2 Oikeusturva	3
2.1 Oikeusturvan käsite	3
2.2 Oikeusturva kansainvälisissä sopimuksissa	4
3 Rikosprosessin pituus	6
3.1 Joutuisuus	6
3.1.1 Joutuisuuden käsitteestä	6
3.1.2 Resurssien merkitys oikeudenkäynnin joutuisuuteen	8
3.2 Rikosprosessin kesto	9
3.2.1 Keston arvioinnin kriteerit	9
3.2.2 Rikosprosessin pitkittyminen ja siihen vaikuttavat tekijät	12
3.2.3 Rikosprosessin pituuden tavoitteet ja kohtuullisen keston arviointi	14
4 Rikosprosessin pituuden vaikutus oikeusturvan toteutumiseen	16
4.1 Miksi rikosasian joutuisa käsittely on tärkeää?	16
4.2 Joutuisa käsittely perusoikeutena	18
5 Kuinka perusoikeus saada oikeudenkäynti ilman aiheetonta viivytystä toteutuu Suomessa?	20
5.1.1 Euroopan ihmisoikeustuimen tuomiot	20
5.1.2 Viivästymisiin reagoiminen Suomessa	22
6 Yhteenveto ja johtopäätökset	25

Lähteet

Kirjallisuus

Ervo, Laura, Oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuusvaatimus – käsikirja lainkäyttäjille, WSOYpro 2008 s. 110–111, s. 129

Hallberg, Pekka, luvut 1. Perusoikeusjärjestelmä ja 17. Oikeusturva (PL 21 §) teoksessa Hallberg, Pekka – Karapuu, Heikki – Ojanen, Tuomas – Scheinin, Martin – Tuori, Kaarlo – Viljanen, Veli-Pekka, Perusoikeudet, Alma Talent 2005, päivitetty 2010, <https://verkkokirjahylly-almatalent-fi.ezproxy.utu.fi/teos/EAHBGXCTDG#kohta:PERUSOIKEUDET/piste:t3> (Luettu 18.2.2025)

Markus, Jaakko, Oikeudenkäynnin viivästyminen ja sen hyvittäminen, Edilex 2022, s. 7

Määttä, Pekka, Rikosasian joutuisa käsittely, Hansprint Oy 2013, s. 57, 59

Näsi, Matti, Rikosasioiden tilannekuva ja muutostekijät viranomaisten tilastojen ja haastattelujen valossa, Oikeusministeriö 2022, s. 11

Pellonpää, Matti – Gullans, Monica – Pölönen, Pasi – Tapanila, Antti, Euroopan ihmisoikeussopimus, 6. uudistettu painos, Alma Talent 2018, s. 632 [https://verkkokirjahylly-almatalent-fi.ezproxy.utu.fi/teos/BAGBDXDTEB#kohta:Euroopan\(\(20\)ihmisoikeussopimus/piste:tEog](https://verkkokirjahylly-almatalent-fi.ezproxy.utu.fi/teos/BAGBDXDTEB#kohta:Euroopan((20)ihmisoikeussopimus/piste:tEog) (Luettu 19.5.2025)

Saraviita, Ilkka, Perustuslaki, 2. uudistettu painos, Alma Talent 2011, päivitetty 2011, s. 282

Spolander, Mia Mari, Menettelyn joutuisuus oikeudenmukaisen rikosoikeuskäynnin osatekijänä, Suomalainen Lakimiesyhdistys 2007 s. 150–153, 183, 205, 222–223

Viljanen, Veli-Pekka, Perusoikeuksien rajoitusedellytykset, Tekijä ja Alma Talent Oy 2001, s. 37-38, 251–258 <https://verkkokirjahylly-almatalent-fi.ezproxy.utu.fi/teos/GABBIXCTDG#/kohta:i/piste:b843>

Virolainen, Jyrki, Prosessin pitkittymisen syistä, seurauksista ja ehkäisykeinoista, Defensor Legis 2006, s. 567–568

Virallislähteet

European Court of Human Rights, Country Statistic On 1 January 2009, Statistics for Finland, 1.1.2009

https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Country_Statistics_2009_ENG

European Court of Human Rights, Violations by article by states 1959–2022

https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/stats_violation_1959_2022_eng

European Court of Human Rights, Violations by article by states 2024

<https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/stats-violation-2024-eng>

HE 233/2008 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi oikeudenkäynnin viivästymisen hyvittämisestä ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi

Oikeusministeriön tiedote, Lapsiin kohdistuvien rikosten käsittely nopeutuu, julkaistu 2.2.2023, <https://oikeusministerio.fi/-/lapsiin-kohdistuvien-rikosten-kasittely-nopeutuu>

Valtakunnansyyttäjäviraston päätös, Syyteasioiden nopean käsittelyn menettely syyttäjälaitoksessa, annettu 19.6.2017, Dnro 022/35/16, s. 1–3

VNS 13/2022 vp. Valtioneuvoston selonteko oikeudenhoidosta s. 31–33

Oikeustapaukset

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 15.7.1982, Eckle vastaan Saksa, päätös nro 8130/78

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 28.11.2000, Rösslhuber vastaan Itävalta, päätös nro. 32869/96

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 16.9.2003, B.R. vastaan Puola, päätös nro 43316/98

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 13.9.2005, Lehtinen vastaan Suomi, päätös nro 34147/96

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 7.3.2006, Kajas vastaan Suomi, päätös numero 64436/01

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 17.7.2007, F ja M vastaan Suomi, päätös nro 22508/02

Medialähteet

Määttä, Jyrki, Rikosprosessin joutuisuus on jokaisen perusoikeus, Tuomioistuinlaitos
14.9.2023

<https://tuomioistuimet.fi/fi/index/ajankohtaista/blogi/rikosprosessinjoutuisuusonjokaisenperusoikeus.html> (Luettu 6.3.2025)

Puustinen, Marja, Oikeuspsykologi Julia Korkman: ”Oikeusprosessi ei sovi yhteen ihmisluonteen kanssa”, Psykologilehti 29.8.2019

<https://psykologilehti.fi/oikeusprosessi-ei-sovi-yhteen-ihmisluonteen-kanssa/>
(Luettu 2.3.2025)

Rautio, Marjatta, Aleksanteri Kivimäellä yli kuusi vuotta vankeutta Vastaamon tietomurrosta – Kivimäki pettynyt, Yle 30.4.2024 <https://yle.fi/a/74-20084812>
(Luettu 25.2.2025)

Rautio, Marjatta, Lakimuutos yllätti: aikuisten vakavat rikosjutut jäävät lapsiuhrien juttujen jalkoihin – syyttäjät: ”Onko se oikein?”, Yle 4.2.2025, <https://yle.fi/a/74-20140222> (Luettu 21.3.2025)

Muut lähteet

Eduskunta.fi, Euroopan ihmisoikeustuomioistuin – European Court of Human Rights (ECHR), https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/kirjasto/aineistot/kv-jarjestot/euroopanneuvosto/Sivut/Euroopan-ihmisoikeustuomioistuin.aspx?TSPD_101_R0=0814c91602ab20004976ce91dfd9b7071db7a375f17c8d616a2e9075aeae9cc38f45aadac1370afe08e8a7b26e1430008742ecd5324e85936d989e840de56b7a70e459452053e83215a094be90c61384e54a88baaccd1c69948225c1be53c3a (Luettu 27.3.2025)

Eduskunta.fi, Valtion talousarvio,
https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/eduskunnan_tehavatatalousarvio/Sivut/default.aspx (Luettu 27.3.2025)

Fredman, Markku, Asianajajaoikeus (OT00BE94-3001) -kurssin luento Turun yliopistossa 21.2.2025

Jokela, Antti, Oikeustiede: oikeusturva, Tieteen termipankki, päivitetty 2.9.2019
[https://tieteentermipankki.fi/wiki/Oikeustiede:oikeusturva_\(prosessioikeus\)](https://tieteentermipankki.fi/wiki/Oikeustiede:oikeusturva_(prosessioikeus))
(Luettu 19.2.2025)

Klami, Hannu Tapani – Siltala, Raimo, Oikeustiede: subjektiivinen oikeus, Tieteen termipankki, päivitetty 26.6.2020

https://tieteentermipankki.fi/wiki/Oikeustiede:subjektiivinen_oikeus (Luettu 17.2.2025)

Suomen tuomariliitto, Raportti epäasiallista vaikuttamista ja käytöstä, työssä jaksamista sekä alan houkuttelevuutta koskevasta kyselystä 2021

https://www.tuomariliitto.fi/wp-content/uploads/2023/05/Raportti_Tuomariliiton_kyselysta_2021.pdf (Luettu 4.3.2025)

Siltala, Raimo, Oikeustieteellinen tutkimus, oikeustutkimus, Tieteen termipankki, päivitetty 22.5.2020

https://tieteentermipankki.fi/wiki/Oikeustiede:oikeustieteellinen_tutkimus (Luettu 31.3.2025)

Lyhenteet

EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus (63/1999)
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
Hyvityslaki	Laki oikeudenkäynnin viivästymisen hyvittämisestä (362/200)
KP-sopimus	Kansalaisyhteisöjä ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (8/1976)
PL	Suomen perustuslaki (731/1999)

Johdanto

1.1 Pohjustus

Justice delayed is justice denied, vapaasti suomennettuna kutakuinkin ”myöhässä toteutunut oikeus on kumottu oikeus”, kuuluu klassinen oikeudellinen sanonta. Siitä käy ilmi, kuinka tärkeänä pidetään oikeuden toteutumista oikeassa ajassa – oikeuden toteutumisella ei ole painoarvoa, mikäli se tapahtuu aivan liian myöhään. Maailma pursuaa järjettömiä, kliseisiä ja ristiriitaisia sanontoja, mutta kyseisessä, oikeuden oikea-aikaisuutta kuvastavassa sanonnassa taitaa olla pätevä ajatus taustalla.

Tämä oikeuden oikea-aikaisuutta painottava ajatus voidaan löytää jopa Suomen perustuslaista (731/1999), oikeusturvaa käsittelevässä pykälästä. Oikeusturva on perusoikeus ja siten yksi oikeusjärjestelmämme kulmakivistä. Lisäksi oikeusturva on ehto oikeusvaltiolle, jossa kaikilla kansalaisilla on samat oikeudet tuomioistuinten edessä. Oikeusturvaa käsittelevä perustuslain 21 § takaa muun muassa sen, että jokainen saa asiansa käsiteltyä ilman aiheetonta viivytystä. Sama oikeus on turvattu myös monissa kansainvälisissä sopimuksissa, joihin Suomi on sitoutunut.

Usein ajatus perus- ja ihmisoikeusrikkomuksista tuo mieleen kaikista räikeimmät tapaukset, kuten esimerkiksi itsemääräämisoikeuden rajut ja väkivaltaiset laiminlyönnit.

Prosessioikeudellista keskustelua, median rikosjuttuja tai valtakunnallisia suuria uutisia seuratessa ei kuitenkaan voi välttyä siltä tiedolta, että oikeudenkäynnit kestävät Suomessa hyvin kauan. Lukija, kuulija tai keskustelija ei kuitenkaan tule välttämättä ajatelleeksi, että myös nämä tilanteet voivat asettaa perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen vaakalaudalle.

1.2 Aiheen rajaus ja tutkimusmenetelmät

Tässä tutkielmassa on tarkoitus vastata seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

1. Millaisia vaatimuksia oikeus saada asiansa käsiteltyä ilman aiheetonta viivytystä asettaa rikosprosessin kestolle?
2. Milloin pitkittyminen muodostuu ongelmaksi sen perusoikeuden kannalta, että jokaisella on oikeus saada asiansa käsiteltyä ilman aiheetonta viivytystä?
3. Millainen tilanne Suomessa on rikosprosessien pitkittymisen suhteen?

Kyseisiin kysymyksiin liittyy kuitenkin paljon pureskeltavaa. Tavoitteena on lainopillisin menetelmin selvittää, mitä ylipäättänsä oikeusturvan turvaama perusoikeus saada asia käsitellyksi kohtuullisessa ajassa merkitsee. Kyseessä on siis lainopillinen eli oikeusdogmaattinen tutkimus, jonka tarkoitus on systematisoida voimassa olevaa oikeutta.¹ Tutkimuksessa on kuitenkin myös oikeussosiologisia piirteitä esimerkiksi joutuisuuden tärkeyttä pohdittaessa. Lisäksi tutkielmassa pyöritellään myös kyselytutkimuksen pohjalta muodostettuja tilastoja, kuten osiossa 3.1.2.

Jotta tutkimuskysymykseen voidaan vastata, täytyy määrittää rikosprosessin pituuden arviointikriteerit. Vasta sen jälkeen on mahdollista määrittellä se, milloin prosessi on ylipäättänsä pitkittynyt. Tutkielmassa selvitetään, miten oikeuskirjallisuudessa suhtaudutaan rikosprosessin pituuden arviointiin ja prosessin pitkittymiseen. Lisäksi selvitetään, miten Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on reagoinut mahdollisiin viivästyksiin, ja miten näihin EIT:n reaktioihin on kansallisella tasolla reagoitu.

Aihe on tarkoin rajattu, sillä asiaa voisi tutkia monesta eri tulokulmasta. Tutkielmassa tutkitaan juuri prosessin pitkittymisen ja sen aiheuttaman tuomion saamisen viivästymisen vaikutuksia oikeusturvan toteutumiseen. Oikeusturvaan nimittäin vaikuttavat muutkin tekijät kuin pelkkä oikeusprosessiin käytetty aika. Perustuslain 21 §:ssä turvattu oikeusturva takaa henkilölle muun muassa myös oikeudet tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta. Näiden tekijöiden vaikutusta oikeusturvan toteutumiseen ei kuitenkaan oteta tässä työssä tehdyssä tarkastelussa huomioon.

Tutkielmassa tutkitaan oikeusturvan toteutumista vain rikosasioiden osalta. Siispä siihen, miten oikeusprosessin pitkittyminen vaikuttaa oikeusturvan toteutumiseen siviiliasioissa, ei oteta kantaa. Aihetta käsitellään löyhästi eniten asianomistajan oikeusturvan kannalta, mutta prosessin pitkittymisen vaikutukset yltävät kaikkiin osapuoliin. Aihetta käsitellään vain Suomessa käytävien rikosprosessien osalta. Kansallinen ja kansainvälinen oikeusturva ovat kuitenkin tiukasti sidoksissa toisiinsa, jonka vuoksi erityisesti EIT:n ratkaisukäytäntö vaikuttaa oikeusturvan toteutumisen tulkintaan myös kansallisella tasolla.

¹ Siltala 2020

2 Oikeusturva

2.1 Oikeusturvan käsite

Perusoikeus on yksilölle kuuluva oikeus, joka on säädetty perustuslaissa. Perusoikeudet ovat erittäin tärkeitä ja perustavanlaatuisia oikeuksia, jotka ovat yleisiä ja kaikille yhdenvertaisesti kuuluvia. Perusoikeuksille on ominaista niiden pysyvyys ja oikeudellinen luonne, jonka vuoksi niiden muuttamiseen suhtaudutaan pidättyvästi.² Oikeusturva on tällainen perusoikeus.

Oikeusturvalla tarkoitetaan suojaa, jonka oikeusjärjestys antaa henkilöille ja heidän oikeuksilleen oikeudenloukkauksia vastaan.³ PL 2 luvun 21 § säätelee oikeusturvan. Säännöksen mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa. PL 22 § puolestaan säätelee, että julkisen vallan on turvattava perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Oikeusturvan säännöksen voidaan katsoa olevan merkittävä koko perusoikeusjärjestelmän kannalta. Säännös nimittäin takaa jokaiselle oikeuden viedä asiansa tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen eteen, jos hänen perusoikeuksiaan on rikottu.⁴

Perusoikeussäännöksissä ”jokaisella” tarkoitetaan luonnollista henkilöä eli ihmistä. Kuitenkin monet perusoikeussäännökset ovat luonteeltaan sellaisia, ettei oikeushenkilöiden jättäminen niiden ulkopuolelle olisi perusteltua. PL 21 § on juuri tällainen säännös, jonka antaman suojan rajaaminen pelkkiin luonnollisiin henkilöihin ei olisi perusteltua. Tämän vuoksi myös oikeushenkilöitä, kuten yrityksiä, suojellee oikeusturva. Sen sijaan vakiintuneen käytännön mukaan valtio, kunnat sekä julkisoikeudelliset yhteisöt ja laitokset ovat jääneet perusoikeussuojan ulkopuolelle.⁵

Oikeusturvan ulottuminen myös oikeushenkilöihin on hyvin hyödyllinen ja tärkeä tarkennus oikeusturvan luonteeseen. Rikosasiassa asianomistaja voi nimittäin olla sekä luonnollinen henkilö että oikeushenkilö. Olisikin mielestäni hyvin epäoikeudenmukainen tilanne, jossa

² Hallberg 2010, ”Oikeuksien pysyvyys”

³ Jokela 2019

⁴ VP s.255

⁵ Hallberg 2010, ”Luonnolliset ja oikeushenkilöt”

yritykseen kohdistunut rikosta ei katsottaisi niin vakavaksi ja kiireelliseksi kuin yksityishenkilöön kohdistuvaa rikosta pelkästään asianomistajien eroavaisuuksien vuoksi.

PL 21 §:n säännös antaa subjektiivisen oikeuden eikä sisällä lakivarausta.⁶ Subjektiivinen oikeus tarkoittaa oikeusjärjestyksen oikeussubjektille annettua oikeusasemaa suhteessa toiseen oikeussubjektiin, jolla on oikeutta vastaava velvollisuus.⁷ Oikeusturvan kontekstissa subjektit ovat oikeussubjekti, eli luonnollinen henkilö tai oikeushenkilö, ja julkinen valta. PL 21 § siis takaa jokaiselle oikeuden oikeusturvaan, ja julkisella vallalla on velvollisuus huolehtia tämän suojan toteutumisesta PL 22 § perusteella.

Oikeusturvan juuret ulottuvat pitkälle. Lainalaisuuden periaatteella, vahvalla hallintorakenteella ja riippumattomalla oikeudenkäytöllä on ollut jo pitkään vakiintunut asema Suomessa. Jo vuoden 1919 hallitusmuodossa oikeusturva näkyi II. luvun otsikossa, ja nykyisessä perustuslaissa sille on pyhitetty täysin oma pykälänsä. PL 21 § ilmentää vain oikeusturvan peruseriaatteita, ja sen toteutuminen edellyttää oikeusturvan ottamista huomioon lakeja säädettäessä, säädösten valmistelussa ja soveltamisessa sekä lakien tarkkaa noudattamista kaikessa julkisessa toiminnassa.⁸

2.2 Oikeusturva kansainvälisissä sopimuksissa

Oikeusturva ei ole suomalaisen oikeuden erityispiirre, vaan siitä säännellään monissa kansainvälisissä sopimuksissa. Euroopan ihmisoikeussopimuksessa (63/1999), johon Suomi on sitoutunut, säädellään myös oikeudesta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. EIS 6 artiklan mukaan jokaisella ihmisellä on oikeus oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin kohtuullisen ajan kuluessa laillisesti perustetussa riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa, kun päätetään hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan tai häntä vastaan nostetusta rikossyyttestä.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin valvoo EIS:n noudattamista. EIS 46 artiklan mukaan sopijavaltiot ovat sitoutuneet noudattamaan EIT:n lopullisia tuomioita. Euroopan neuvoston ministerikomitea valvoo näiden tuomioiden täytäntöönpanoa. Jäsenvaltio voidaan periaatteessa jopa erottaa, mikäli se ei toteuta ihmisoikeuksia Euroopan neuvoston

⁶ Saraviita 2011 s. 282

⁷ Klami – Siltala, 2020

⁸ Hallberg 2010, ”Oikeusturvan sääntely perustuslaissa”

edellyttämällä tavalla.⁹ Tämän ansiosta EIS 6 artiklalla on ollut paljon käytännön merkitystä, sillä sen noudattamista valvotaan.

Mitä rikosasioihin tulee, on EIS 6 artiklan sanamuoto on hyvin merkittävä. Artiklan mukaan nimittäin ihmisellä, jota vastaan rikossyyte on nostettu, on oikeus oikeudenkäyntiin kohtuullisessa ajassa. Täten artikla ei suojaa rikoksen asianomistajaa, vaan asianomistajan oikeus oikeudenkäyntiin kohtuullisen ajan kuluessa on rajattu pois. Toisaalta, vaikka artikla ei turvaa rikoksen uhria, on EIT ratkaisukäytännössään antanut välillistä suojaa myös rikoksen uhrille.¹⁰ Lisäksi tämä ei johda asianomistajan oikeusturvan ongelmiin Suomessa, sillä PL 21 § mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi kohtuullisessa ajassa. Perustuslain säännös ei siis tee jakoa syytetyn ja asianomistajan välille, ja antaa näin laajempaa oikeusturvaa kuin EIS:n artikla.

Yhdistyneiden Kansakuntien kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälisen yleissopimuksen 14 artiklan mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi ilman kohtuutonta viivästystä, kun tutkitaan rikossyytetä häntä vastaan. Kyseisen artiklan käytännön merkitys on kuitenkin jäänyt vähäiseksi. Tähän on vaikuttanut se, etteivät ihmiset voi KP-sopimuksen perusteella yhtä tehokkaasti vaatia valtiota toteuttamaan velvoitteitaan kuin EIS:n perusteella.¹¹ Kuitenkin PL 21 § taustalla vaikuttakin juuri EIS ja KP-sopimuksen oikeudenkäynnin kohtuullista pituutta käsittelevät artiklat.¹²

Edellä mainittujen lisäksi Euroopan unionin perusoikeuskirjan 47 artikla sääntelee, että jokaisella on oikeus kohtuullisen ajan kuluessa oikeudenkäyntiin. Myös Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimuksen lapsen oikeuksista 40 artiklan mukaan lapsella on oikeus saada asiansa viipymättä päätettäväksi rehellisessä oikeudenkäynnissä. Oikeus oikeudenkäyntiin kohtuullisen ajan kuluessa on siis perus- ja ihmisoikeus, joka on turvattu niin kansallisessa sääntelyssä perustuslaissa kuin myös kansainvälisissä sopimuksissa, joita Suomi on sitoutunut noudattamaan.

⁹ Määttä P. 2013 s. 57

¹⁰ Fredman 2025

¹¹ Määttä P. 2013, s. 57

¹² Saraviita 2011 s. 282

3 Rikosprosessin pituus

3.1 Joutuisuus

3.1.1 Joutuisuuden käsitteestä

Oikeudenkäynnin kolme perinteistä laatuvaatimusta ovat varmuus, joutuisuus ja taloudellisuus. Joutuisuus tarkoittaa, että asia ratkaistaan ilman aiheetonta ajanhukkaa, tarpeetonta työtä ja turhia kustannuksia. Prosessiekonomia on joutuisuudelle läheinen käsite, joka tarkoittaa tavoitetta välttää tarpeettomia toimia ja suorittaa tarpeelliset toimet välttämättömässä laajuudessa sekä mahdollisimman joutuisasti ja vähin kustannuksin.¹³ Mielestäni voidaankin siis päätellä, ettei oikeusprosessille tulisi käyttää sen enempää resursseja kuin on todellisuudessa tarpeen; oli kyse sitten ajallisista, taloudellisista tai henkisistä resursseista.

Joutuisuuteen liittyy hyvin vahvasti oikeusprosessin kesto. Lain oikeudenkäynnin viivästyksen hyvittämisestä (362/2009) 4 § mukaan oikeudenkäynnin viivästyksen arvioinnissa huomioidaan erityisesti asian laatu ja laajuus, osapuolien toiminta oikeudenkäynnissä sekä asian merkitys asianosaisille, joiden lisäksi huomioidaan EIT oikeuskäytäntö. Oikeudenkäynnin viivästyksen ja kohtuullisen keston arviointi ei suinkaan ole yksinkertaista. EIT ei ole yksiselitteisesti määrittellyt oikeudenkäynnin kohtuullista pituutta, vaan kohtuullisuus määritellään hyvin tapauskohtaisesti.¹⁴

EIT:n käytännön mukaan rikosasian kokonaiskesto katsotaan alkavan siitä, kun epäilty on syytetyn asemassa, eli kun toimivaltainen viranomainen on virallisesti ilmoittanut henkilölle väitetystä hänen tekemästään rikoksesta tai kun muu epäilyn sisältävä toimi on olennaisesti vaikuttanut hänen asemaansa.¹⁵ Esitutkinta ja syyteharkinta vaikuttavat myös kohtuullisen pituuden arviointiin, sillä ne lasketaan osaksi rikosprosessin kokonaiskesto.¹⁶ Tämä periaate on kirjattu myös hyvityslain 5 §:ään, joka määrittelee oikeudenkäynnin alkamisajankohdan. Rikosasian katsotaan päättyvän yleensä lainvoimaisen tuomion antamiseen.¹⁷

¹³ Virolainen 2006 s. 567–568

¹⁴ Ervo 2008, s.110

¹⁵ Hallberg 2010, ”Oikeudenkäynnin kohtuuton viivästyminen”

¹⁶ Ervo 2008, s. 110

¹⁷ HE 233/2008 s. 5

Siihen, tulkitaanko jokin aika kohtuulliseksi, vaikuttaa tapauksen merkitys asianosaisille ja asian laatu, kuten hyvityslain 4 §:ssä todetaan. Asianosaisille merkitykselliset asiat on käsiteltävä muita joutuisammin. Näihin asioihin kuuluvat rikosasiat, mutta rikosasioiden lisäksi myös esimerkiksi perhe- ja työoikeudelliset asiat katsotaan asianosaisille merkityksellisiksi. Myös asian faktat vaikuttavat kohtuullisuuden arviointiin. Oikeudellisesti tai näytöllisesti monimutkaisten ja laajojen asioiden kohdalla kohtuullinen käsittelyaika on pidempi kuin yksinkertaisten asioiden kohdalla.¹⁸

Kohtuullisen keston määrittely on hyvin tapauskohtaista. Rikosprosessin kohtuullista pituutta arvioidessa on tärkeää huomata edellä mainittu periaate, jonka mukaan rikosasiat ovat asianosaisille merkityksellisiä asioita ja täten käsiteltävä joutuisammin. Rikosprosessin keston kohtuullisuuden arvioinnin kriteerejä käsitellään tarkemmin kappaleessa 3.2.1.

Tapaus F ja M vastaan Suomi valaisee hyvin sitä, miten sekä rikosasiat että perheoikeudelliset asiat ovat asianosaisille merkityksellisiä asioita. Tapauksessa kyseessä olivat suomalaisissa tuomioistuimissa käsitellyt syytteet lapsen kohdistuvasta haureudesta ja sukurutsasta jälkeläisen kanssa. Rikosprosessi alkoi 19. lokakuuta vuonna 1995, jolloin poliisi kuulusteli isää, jonka epäiltiin tehneet kyseiset rikolliset teot lapselleen. Asiaa käsiteltiin myöhemmin Pieksämäen kärjäoikeudessa ja Itä-Suomen hovioikeudessa. Rikosprosessi päättyi joulukuussa 2001, kun korkein oikeus eväsi valitusluvan. EIT katsoi, että tuo kuuden vuoden ja kahden kuukauden pituinen aika kolmessa oikeusasteessa oli kohtuuttoman pitkä. EIT:n mielestä tapaus ei ollut ollut niin monimutkainen, että yli kuuden vuoden käsittelyaika olisi ollut hyväksyttävä. Lisäksi se vetosi päätöksessään aiempiin tapauksiin, jotka olivat rikkoneet oikeutta joutuisaan käsittelyyn. Siten EIT katsoi Suomen rikkoneen EIS 6 artiklan 1 kappaletta. Lisäksi sen katsottiin rikkoneen 6 artiklan 3d-kohtaa.

Mielestäni kyseisessä tapauksessa näkyy hyvin myös se, miten asianosaisille merkitykselliset asiat on käsiteltävä ripeästi. Kyseessä oli lapsen ja vanhemman välinen suhde, joka on perhe-elämän ydinaluetta. Ainoa näyttö isän syyllisyydestä oli lapsen psykologille vuonna 1991 antama kertomus, josta ei kuitenkaan ollut audio- tai videotodisteita. Koska rikosprosessilla on vaikutuksia myös asianosaisten lähipiirille, on tällainen perheen sisäinen vakava syyte

¹⁸ Ervo 2008 s.110–111

mielestäni asia, mikä tulisi käsitellä erittäin ripeästi. Olikin siis paikallaan, että EIT katsoi käsittelyajan kohtuuttoman pitkäksi.

3.1.2 Resurssien merkitys oikeudenkäynnin joutuisuuteen

Eduskunnalla on lainsäädäntövallan ohella budjettivalta, eli se päättää valtion budjetista. Valtion talousarviossa arvioidaan seuraavan vuoden tulot ja menot.¹⁹ Eduskunta päättää siis julkisten resurssien jakamisesta, kuten siitä, paljonko tuomioistuimet saavat resursseja. Resurssit vaikuttavat tuomioistuimen toimintamahdollisuuksiin, kuten siihen, millaisella aikataululla asiat saadaan käsiteltyä.

Resurssien riittävyyttä voidaan tutkia esimerkiksi kyselytutkimuksilla. Suomen tuomariliitto toteutti vuoden 2021 lopulla kyselyn maamme tuomioistuinten tuomareille, esittelijöille, valmistelijoille ja käräjänotaareille. Kyselyn tarkoitus oli selvittää muun muassa työssä jaksamista ja työoloja.²⁰ Kyselyn tulokset osoittavat huolestuttavia kehityskulkuja erityisesti työn kuormituksen, jaksamisen ja työhyvinvoinnin kannalta. 35,4 % oli täysin eri mieltä ja 31,1 % oli jokseenkin eri mieltä siitä, oliko työn tekemiseen tarkoitettu aika riittävä. Lisäksi 32,2 % oli täysin eri mieltä ja 34,3 % jokseenkin eri mieltä siitä, että tuomareiden työmäärä sopiva. Samaisessa kyselyssä väitteestä ”[m]inulla on riittävästi aikaa juttujen valmisteluun ja tuomioiden kirjoittamiseen” 33,6 % oli täysin eri mieltä ja 32,6 % oli jokseenkin eri mieltä.²¹

Kyselyn tulokset siis osoittavat, että tuomioistuinten henkilöstöstä valtaosa kokee, että heidän työmääränsä on liian suuri, eikä työn tekemiseen ole annettu tarpeeksi aikaa. Vastauksista voidaan päätellä, että henkilöstön työtaakka on tällä hetkellä liian suuri; heidän työllensä ei siis ole varattu tarpeeksi resursseja. Tuloksista voidaan katsoa, että tuomioistuimet kärsivät resurssipulasta. Henkilöstöllä ei ole riittävästi aikaa yksittäisen jutun käsittelemiseen ja siihen perehtymiseen. Oikeusturva on uhattuna, mikäli asioihin ei ehditä paneutumaan tarpeeksi ennen asian käsittelyä ja tuomion antamista. Oikeusturvaan kuuluu kuitenkin myös oikeus saada asiansa käsiteltyä asianmukaisesti. Hätiköidyt päätökset eivät kuitenkaan ole asianmukaista käsittelyä. Lisäksi kappaleessa 3.2.3 ilmenee, että oikeudenkäynnit eivät yllä niille asetettuihin tavoiteaikoihin Suomessa. Tilanne vaikuttaa siis olevan se, että asioihin ei

¹⁹ Eduskunta, Valtion talousarvio

²⁰ Suomen tuomariliitto 2021, s. 5

²¹ Suomen tuomariliitto 2021, s. 17–19

ehditä paneutumaan kunnolla, mutta siltikään oikeusprosessit eivät ole niin joutuisia, kuin niiden tulisi olla.

3.2 Rikosprosessin kesto

3.2.1 Keston arvioinnin kriteerit

EIT on määrittänyt kriteerit, joiden perusteella rikosprosessin kestoja tulee arvioida. Kriteerit ovat tapauksen vaikeusaste, osapuolten käytös prosessin kestäessä sekä kansallisten tuomioistuinten ja muiden viranomaisten toiminta.²² Nämä samaiset kriteerit on tuotu myös kansalliseen lainsäädäntöön, sillä ne on kirjattu aikaisemmin käsiteltyyn hyvityslain 4 §:ään.

Kun jutun vaikeusastetta arvioitaessa tulee huomioida monta tekijää. Vaikeusasteeseen vaikuttaa vastaajien, kuultujen todistajien ja asiantuntijoiden määrä. Myös syytteiden luonne sekä niiden määrä on huomioitava vaikeutta arvioidessa. Lisäksi on huomioitava esitutkinta- ja todistusaineiston laajuus sekä esikysymyksenä selvitettävät prosessuaaliset ongelmat.

Näiden lisäksi valtiosääntö- ja perustuslailliset kysymykset voivat tehdä jutusta monimutkaisen. Käsiteltävä asia voi olla monimutkainen siis joko oikeudellisesti tai vallitsevien olosuhteiden vuoksi. Tarkkarajaisia ja absoluuttisia kriteereitä ei ole, eikä tietyn tyyppisiä rikoksia voida automaattisesti pitää monimutkaisina.²³ EIT on todennut, että kohtuullisen ajan arvioinnissa rikosprosessiin kulunutta aikaa ei tulisi vertailla sopimusvaltioiden keskimääräisiin käsittelyaikoihin. Sen sijaan jokainen käsittelyaika tulisi arvioida erikseen.²⁴

Jutun monimutkaisuuteen viittaa ainakin se, että oikeuskysymykseen tarvitaan ennakkopäätös korkeimmasta oikeudesta tai EU:n tuomioistuimesta.²⁵ Jos kansallinen tuomioistuin on pyytänyt asiaan ennakkoratkaisua EU:n tuomioistuimelta, ei tätä EU:n tuomioistuimessa kulunutta käsittelyaikaa oteta huomioon koko rikosprosessin pituutta arvioidessa.²⁶ Juttuun liittyville tosiseikoille ei myöskään ole annettu määrällisiä raameja, mutta sen EIT on todennut, ettei kolmen syytetyn määrä tehnyt verorikosprosessista erityisen monimutkaista.²⁷

²² Spolander 2007 s. 150

²³ Spolander 2007 s.150

²⁴ Pellonpää ym. 2018 s. 632

²⁵ Markus, 2022 s. 7

²⁶ Pellonpää ym. 2018 s. 632

²⁷ Markus, 2022, s. 7

Vaikeutta arvioidessa EIT on nojautunut muun muassa kansallisten tuomioistuinten perusteluihin; onhan jutun monimutkaisuuden jotenkin tultava esiin perusteluissa, kuten pro- ja contra-argumentoinnissa. Mitä enemmän argumentointia puolesta ja vastaan on, sitä vaikeampi ja monimutkaisempi tapaus todennäköisesti on käsiteltävänä. Asia ei kuitenkaan ole niin yksinkertainen, että perusteluiden ja argumentoinnin määrästä voitaisiin vetää suora yhteys asian monimutkaisuuteen. Sen sijaan huomiota tulee kiinnittää perustelujen laatuun ja sisältöön.²⁸

Tapauksessa Rösshubler vastaan Itävalta vastaaja väitti, että häneen kohdistunut rikosasian oikeusmenettely olisi kestänyt kohtuuttoman kauan. 29. kesäkuuta vuonna 1989 Salzburgin paikallinen tuomioistuin aloitti esitutkinnan tutkiakseen vastaajaa ja 34 muuta henkilöä, joita epäiltiin laajasta petoksesta sekä hoidettavan omaisuuden väärinkäytöstä. Rikosprosessi venyi kuitenkin pitkäksi, kun vastaajalle annettiin tuomio suullisesti 14. heinäkuuta vuonna 1999. Hänet tuomittiin kuudeksi vuodeksi vankilaan. 16. heinäkuuta vuonna 2000 julkaistu kirjoitettu tuomio oli noin 1 100 sivua pitkä. Esitutkinnassa tutkittiin muun muassa 300 firmaa, 1 800 pankkitiliä ja 8 000 dokumenttia. Vastaaja väitti, että tilanteessa on rikottu EIS 6 artiklan 1 kappaleen turvaamaa oikeutta oikeudenkäyntiin kohtuullisessa ajassa. Hän perusteli väitteitään sillä, että prosessin viivästyminen ei johtunut asian monimutkaisuudesta vaan viranomaisten toiminnasta. Hänen mukaansa muun muassa tuomarin toiminta pitkitti prosessia. EIT totesi, että kyseessä tosiaan oli EIS 6 artiklan 1 kappaleen rikkomus, ja velvoitti rikkojamaan maksamaan vastaajalle korvauksia. EIT katsoi tapauksen poikkeuksellisen vaikeaksi, mutta siitä huolimatta prosessiin kulunut aika oli kohtuuton. Vaikeutta arvioidessaan EIT huomioi muun muassa sen, ettei asiassa sovellettu normaaleja valitusaikoja.

Mielestäni tapaus on oiva esimerkki siitä, miten haastavaa on laittaa tarkkaa rajaa sille, milloin viivästyminen on kohtuullista. Tapaus näyttää, ettei esimerkiksi pelkän esitutkimateriaalin määrän pohjalta voida päätellä, kauanko oikeuden saaminen saa kestää. Kyseisessä tapauksessa kansallisessa esitutkinnassa oli hyvin paljon aineistoa ja monta epäiltyä. Lisäksi alioikeuden päätös oli lähes 1 100 sivua pitkä, joka antaa jo osviittaa jutun vaikeudesta. Kuten aiemmin mainittiin, pitkä kansallisen tuomioistuimen perustelu voi puoltaa sitä, että kyseessä on monimutkainen tapaus. Rösshuber v. Itävalta kuitenkin osoittaa,

²⁸ Spolander 2007 s.151

että vaikka tapaus olisi vaikea ja siihen liittyisi runsaasti materiaalia, ei sen käsittely silti saa kestää kohtuuttoman kauaa.

Toinen arvioinnin keston kriteeri, eli osapuolten käytös oikeusprosessin aikana, on kriteeri, jota tulkitaan eri tavoin rikos- ja siviiliasioissa. Rikosprosessissa syytetyllä ei nimittäin ole velvollisuutta edistää prosessin joutuisuutta omalla toiminnallaan, toisin kuin asianosaisella on siviiliasioissa. Rikosasiassa syytetty ei saa tarkoituksellisesti hidastaa prosessia, mutta hänellä on oikeus käyttää kaikki kansallisen lainsäädännön turvaamat keinot hyväkseen. Näiden keinojen käyttämistä ei tulkita prosessin viivyttämiseksi.²⁹

Vuonna 1982 EIT:n käsittelemän tapauksen Eckle vastaan Saksa perusteluissa ilmenee, miten asianosaisella ei ole velvollisuutta edesauttaa prosessin kulkua. Tapauksessa asianosaiset olivat turvautuneet keinoihin, jotka olivat viivyttäneet prosessin etenemistä. Komissio kuitenkin totesi, ettei EIS 6 artikla velvoittanut hakijaa myötävaikuttamaan juridisten auktoriteettien toimintaan.

Valtion on kuitenkin yritettävä saada prosessi etenemään tehokkain keinoin, mikäli syytetty on passiivinen.³⁰ Asianosaisella onkin lukuisia mahdollisuuksia viivyttää prosessia. Hän voi esimerkiksi pyytää jatkuvasti lykkäystä, viivyttää vastaamista kysymyksiin, kieltäytyä tarvittavista tutkimuksista tai jättää saapumatta istuntoihin, jolloin oikeudenkäyntiä joudutaan usein lykkäämään myöhemmäksi. Lisäksi asianosaisen tai hänen avustajansa keho valmistautuminen prosessiin voi viivyttää prosessia.³¹

Vaikka asianosainen viivyttelisi, ei se kuitenkaan heti tarkoita, että EIS 6 artiklan sääntelemää vaatimusta prosessin kohtuulliseen pituuteen olisi rikottu; sopimusloukkaus nimittäin vaatii sen, että prosessin piteneminen johtuisi ainakin osittain viranomaisen toiminnasta.

Rikosasiassa erityisesti syytetyllä on nimittäin paljon oikeuksia, jotka luonnollisesti pitkittävät prosessia. Näitä ovat esimerkiksi syytetyn oikeus riittävään aikaan valmistella puolustusta, oikeus perehtyä asiakirjoihin muuhun aineistoon sekä syytetyn oikeus vaieta esitutkinnassa.³²

Mielestäni olisikin hyvin huolestuttavaa, mikäli syytetyn halu käyttää kaikki oikeuskeinot hyväkseen katsottaisiin asian viivyttelyksi, sillä myös syytetyllä on oikeus

²⁹ Spolander 2007, s. 152

³⁰ Ervo 2008, s.129

³¹ Spolander 2007, s. 152–153

³² Spolander 2007, s. 152, 153, 183, 205

oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Vaikka syytetyn oikeudet voivat pitkittää prosessia, ei niistä ole tarkoituksenmukaista kiristää. Oikeusvaltiossa myös syytetyllä on oikeusturva, ja kyseisen oikeudet ovat tärkeitä syytetyn oikeusturvan takaamiseksi. Oikeudenkäyntiä ei mielestäni tulisi tehostaa minkään osapuolen oikeusturvan kustannuksella, vaan prosessin pitkittymiseen liittyvät ongelmat tulisi ratkaista muin keinoin.

Kolmas kriteeri, jonka EIT on oikeuskäytännössään asettanut oikeudenkäynnin pituuden arvioinnille, on viranomaisen toiminta asiassa. Se lienee kriteereistä tärkein, sillä EIS 6 artiklan rikkomista oikeudenkäynnin kohtuullisen keston osalta ei voida todeta, ellei kansallisen viranomaisen voida osoittaa vaikuttaneen toiminnallaan viivytykseen. Lisäksi kriteeri kattaa kaikki julkista valtaa käyttävät viranomaistahot, ei pelkästään valtion viranomaiset.³³

Mikä tahansa viranomaistoiminnassa tapahtuva viivyttely voi johtaa oikeudenkäynnin kohtuuttomaan pitkittymiseen. EIT on katsonut oikeuskäytännössään moitittavaksi menettelyksi muun muassa esitutkinnan viivästymisen tai tutkinnan heikon tason, viivyttelyn syytteen nostamisessa, tuomion kirjoittamiseen kuluneen pitkän ajan tai tuomareiden vaihtumisen kesken prosessin. Pääsääntöisesti rikkomus voidaan todeta, jos viranomaistoiminnassa on ollut suhteellisen pitkä ajanjakso, jolloin viranomaiset eivät ole tehneet toimenpiteitä prosessin etenemiseksi, eikä tällaiselle passiiviselle ajalle ole hyväksyttävää selitystä.³⁴

Tapaus B.R. vastaan Puola vuodelta 2003 valaisee hyvin sitä, että valtio on viime kädessä vastuussa oikeudenkäynnin pituudesta. Tapauksen käsittely oli kestänyt yli yhdeksän vuotta. Vaikka vastaaja oli omalla toiminnallaan pitkittänyt prosessia, EIT katsoi tilanteessa EIS 6 artiklan 1 kappaleen tulleen rikotuksi. Vastajahallitus ei nimittäin osannut antaa selitystä ajanjaksoille, jolloin prosessi oli ollut paikallaan. Tämä toimimattomuus oli kestänyt yli neljä vuotta.

3.2.2 Rikosprosessin pitkittyminen ja siihen vaikuttavat tekijät

Rikosprosessien pituuksia tarkastellessa voidaan huomata yleinen trendi: rikosprosessin keskimääräinen pituus on pitkittynyt pitkittymistään. Rikosasioiden keskimääräiset

³³ Spolander s. 222

³⁴ Spolander 2007, s. 222–223

käsittelyajat ovat vuosien varrella pidentyneet, vaikka viranomaisten tietoon tulleiden rikosten kokonaismäärä on ollut laskussa jo 1990-luvulta lähtien.³⁵

Asioiden tutkinta- ja käsittelyajat ovat kasvaneet kaikissa prosessin vaiheissa: esitutkinnassa, syyteharkinnassa ja tuomioistuinkäsittelyssä. Tämä näkyy konkreettisesti esimerkiksi siinä, miten keskimääräinen esitutkinta-aika on pidentynyt 86 vuorokaudesta 167 vuorokauteen vuosien 2011 ja 2021 aikana. Esitutkinta-aika on siis enemmän kuin kaksinkertaistunut kymmenen vuoden aikana.³⁶

Myös esitutkinnassa avoimena olevien juttujen määrä on kasvanut. Vuonna 2021 lopussa esitutkinnassa oli lähes 130 000 avointa juttua. Vuonna 2011 rikosasioiden keskimääräinen käsittelyaika oli 3,4 kuukautta. Vuonna 2019 keskimääräinen käsittelyaika oli kasvanut 4,6 kuukauteen, ja vuonna 2021 keskimääräinen käsittelyaika oli jo 5,6 kuukautta. Käsittelyaikoja on pitkittänyt esimerkiksi koronapandemia, jonka aikana keskeytettiin monia rikosasioiden istuntokäsittelyjä.³⁷

Keskimääräisistä käsittelyajoista voi kuitenkin huomata sen, että ne ovat pidentyneet jo ennen pandemiaa. Käsittelyaikojen kasvulle ei ole olemassa yksittäistä syytä.³⁸ Suomalainen rikollisuus on monimuotoisempaa nykyään kuin vuosituhatien alussa. Esimerkiksi kansainvälistyminen ja teknologian kehitys ovat muuttaneet rikollisuutta. Niiden myötä on tullut uusia rikoksien tekemuotoja, joita on vaikeampi tunnistaa, tutkita ja selvittää. Tämä johtaa siihen, että rikoksen tekijä on yhä vaikeampi saada vastuuseen.³⁹

Rikollisuus on yhä järjestäytyneempää, ja rikollisia tekoja tehdään yli valtioiden rajojen. Järjestäytynyt rikollisuus näkyy esimerkiksi jengirikollisuuden yleistymisenä. Myös kyber- ja tietoverkkorikosten määrä on kasvanut. Kyberrikollisuuden uhrit eivät usein tiedä tapahtuvasta rikoksesta, ja tietoon tulleen rikoksen asianomistaja tekee harvoin rikosilmoituksen poliisille.⁴⁰ Hyvä esimerkki rikollisuuden muuttumisesta on koko Suomea kohahduttanut psykoterapiakeskus Vastaamon tietomurto. Kyseessä on uhrien määrällä mitattuna Suomen rikoshistorian suurin juttu, sillä murrossa vietiin 33 000 asiakkaan

³⁵ VNS 13/2022 s.31

³⁶ VNS s. 31–33

³⁷ VNS 13/2022 s.31–33

³⁸ Näsi 2022 s. 11

³⁹ VNS 13/2022 s.31–32

⁴⁰ VNS 13/2022 s.31–32

potilastiedot. Jutussa annettiin tuomio muun muassa 9 200 törkeästä yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisestä ja lähes 21 000 törkeästä kiristyksestä.⁴¹

3.2.3 Rikosprosessin pituuden tavoitteet ja kohtuullisen keston arviointi

Rikosasioiden käsittelylle on asetettu eri tavoiteaikoja eri oikeusasteille. Rikosasioiden selvittämisen tavoiteaika käräjäoikeuden kirjallisessa menettelyssä ratkaistavissa asioissa on kaksi kuukautta. Pääkäsittelyssä ratkaistavien asioiden tavoiteaika on hieman pidempi, viisi kuukautta. Vuonna 2021 rikosasioiden keskimääräinen käsittelyaika oli 5,6 kuukautta. Rikosasian keskimääräinen käsittelyn tavoiteaika hovioikeudessa on viisi kuukautta, mutta todellisuudessa rikosasian käsittelemiseen hovioikeudessa menee noin kuusi kuukautta.⁴² Siispä kummatkaan, eivät käräjä- eivätkä hovioikeudet, saavuta tavoitteellista keskimääräistä käsittelyaikaansa. Se ei silti suoranaisesti tarkoita, että valtaosa Suomen rikosprosesseista olisivat kohtuuttoman pitkiä pelkän ylitetyn tavoiteajan perusteella.

Rikosprosessin kohtuullista kestoja ei siis ole tarkalleen määritelty. Vaikka keskimääräinen tavoiteaika asian ratkaisemiseksi käräjäoikeudessa on tapauksesta riippuen kaksi tai viisi kuukautta, eivät kaikki kyseisiä aikoja pituudeltaan ylittävät rikosprosessit ole kohtuuttoman pitkiä. Sen sijaan kohtuullinen kesto arvioidaan tapauskohtaisesti arviointikriteerien avulla. Rikosprosessin kohtuullisen pituuden saavuttamisen kannalta on tärkeää, että valtio käyttää tehokkaita keinoja prosessin edistämiseksi koko ajan. Kohtuullisuuden arvioinnin kannalta erityisen riskialttiita ovat hetket, jolloin koko prosessi on pysähdyksissä.⁴³ Esimerkiksi aiemmin käsitellyssä tapauksessa B.R. vastaan Puola EIT katsoi EIS 6 artiklan 1 kappaleen tulleen rikotuksi, kun vastaajahallitus ei antanut kunnollista selitystä sille, miksi prosessi ei ollut edennyt neljään vuoteen.

Tällaisia hetkiä, joissa prosessi junnaa paikoillaan eikä etene, tulisi välttää. Kun kesto arvioidaan, on rikosprosessin kokonaiskesto ratkaiseva tekijä. Prosessin pelkälle yksittäisen vaiheen pituudelle ei anneta liikaa painoarvoa, vaan prosessia arvioidaan vaiheiden muodostamana kokonaisuutena. Kohtuuttoman pitkä esitutkinta ja syyteharkinta on EIS:n

⁴¹ Rautio 2024

⁴² VNS 13/2022 s.33

⁴³ Ervo 2008 s. 129

jäsenvaltiolta sopimusloukkaus, vaikka itse tuomioistuimessa käytävä oikeudenkäynti olisikin ripeä.⁴⁴

Rikosasian kiireellisuuden ja täten käsittelyajan kohtuuteen vaikuttaa ainakin syytteen vakavuus. Myös rikosprosessin aikaiset rasitukset, kuten mahdollinen tutkintavankeus, ja syytetylle raskas sivuvaatimus voivat puhua kiireellisuuden puolesta. Kuitenkaan esimerkiksi pelkkä syytetyn asema julkisena henkilönä ei edellytä käsittelyn kiireellisyyttä.⁴⁵

⁴⁴ Virolainen 2006, s. 569

⁴⁵ Markus 2022, s. 6

4 Rikosprosessin pituuden vaikutus oikeusturvan toteutumiseen

4.1 Miksi rikosasian joutuisa käsittely on tärkeää?

Sille, miksi rikosprosessi tulisi hoitaa mahdollisimman joutuisasti, on monia syitä. Päälimmäisenä tietenkin se, että jokaisella on perustuslaillinen oikeus saada asiansa käsitellyksi ilman aiheetonta viivytystä. Kuten aiemmin mainittiin, perusoikeudet ovat erittäin tärkeitä ja perustavanlaatuisia oikeuksia, joiden toteutumisesta tulee pitää mahdollisimman hyvää huolta.⁴⁶

Suomessa on jo pitkään arvostettu sitä, että tarpeetonta ajan tuhlausta asioiden käsittelyssä pitäisi välttää. Lainkäytön kansainvälistyessä ja perustuslain merkityksen kasvamisen myötä oikeudenkäynnin joutuisuuden merkitys on kasvanut. Myös jo aiemmin esiteltyt kansainväliset sopimukset, joihin Suomi on sitoutunut, korostavat tätä periaatetta.⁴⁷ On mielestäni kuitenkin tärkeä pohtia, miksi rikosprosessin joutuisuus on niin tärkeää, että se on turvattu jopa perustuslain ja monien kansainvälisten oikeuksien tasolla. Perusoikeuksien taustalla vaikuttaa jokin syvällisempi hyvä, joka halutaan saavuttaa.

Rikoksen näyttö ja todistelut asiassa voivat kärsiä prosessin pitkittyessä. Ihmisen muisti kärsii ajan kuluessa. Mitä kauemmin rikoksen tapahtumisesta on kulunut aikaa, sitä enemmän todistajanlausuntojen näyttö heikkenee.⁴⁸ Kohtuullisessa ajassa käyty rikosprosessi helpottaa asianosaisia ja todistajia pitämään tapauksen yksityiskohdat mielessään. Näin edesautetaan oikeusvarmuuden toteutumista; on hyvin tärkeää, että oikeudessa käsiteltävä aineisto perustuu faktoihin.

Myös tuomarin on helpompi muistaa asian yksityiskohdat ja arvioida lausumien merkitystä, jos ne on esitetty välittömästi ennen asian ratkaisua. Tällöin tuomarin ei tarvitse kaivella niitä muistinsa perukoilta. Prosessin pitkittyminen ole toivottavaa myöskään siksi, että ajan kuluessa kynnys lähteä prosessin nousee. Mitä kauemmin tapahtuneesta on kulunut, sen vaikeampi on saada esimerkiksi todistusaineistoja kasaan.⁴⁹ Mielestäni tämä voi johtaa tilanteeseen, jossa kaikkea oleellista näyttöä ei saada kasaan. Se taas voi johtaa epäoikeudenmukaisiin tuomioihin. Se, että prosessien hitaus on suomalaista

⁴⁶ Hallberg 2010, ”Oikeuksien pysyvyys”

⁴⁷ Määttä P. s. 59

⁴⁸ Puustinen 2019

⁴⁹ Virolainen s. 568

oikeusjärjestelmää leimaava asia, ei mielestäni innosta lähtemään prosessiin, vaikka sille olisikin perusteita. Oikeusvaltiossa ei kuitenkaan kuuluisi joutua punnitsemaan, kannattaako epäoikeudenmukaisuuksia lähteä korjaamaan. Oikeusvaltiossa ei tulisi tarvita valita taistelujaan.

Lisäksi rikosprosessin pitkittyminen aiheuttaa lisäkustannuksia sekä asianosaisille että tuomioistuimelle. Todistaja tai paikalla ollut poliisi pyydetään oikeussaliin kertomaan vuosien takaisesta asiasta, josta jäänyt muistikuva on jo heikentynyt. Tämä vie resursseja, vaikka sama fakta voitaisiin yhtä lailla lukea esitutkintapöytäkirjasta, jolloin todistajan paikalle saamiseen ei menisi ylimääräisiä kuluja. Myös asianosaisten istuntoon saapumatta jättäminen pitkittää prosessia, kun istunto joudutaan siirtämään myöhemmäksi ajankohdaksi. Rikosprosessin venymisellä on vaikutuksia asianosaisten psyykkiseen hyvinvointiin.⁵⁰

Joutuisa rikosprosessi suojelee asianosaista kohtuuttoman pitkään prosessiin liittyvältä huolelta, haitalta ja epävarmuudelta.⁵¹ Rikosasioissa vasta oikeudenkäynti ja sen päätös saattaa antaa rikoksen uhrille mahdollisuuden alkaa toipua. Joutuisa rikosprosessi on toivottavaa, jotta rikoksen asianomistaja saisi asian käsiteltyä ja pystyisi toipumaan traumastaan. Myöskään rikoksen jatkuva ja pitkäaikainen riepottelu mediassa aiheuttaa haittaa asianomistajalle ja muille, joiden elämää tapahtunut rikos koskettaa. Joutuisa käsittely on siten toivottavaa myös yrityksien ja yhteisöjen puolesta.⁵² Tästä voidaan päätellä, että rikosprosessin läpikäyminen vaatii siis myös henkisiä resursseja. Mitä pidemmäksi prosessi pitkittyy, sitä kauemmin osapuolien täytyy kestää esimerkiksi epätietoisuutta. Kuten aiemmin mainittiin, rikosprosessin pitkittyminen vaikuttaa asianosaisten mielenterveyteen.⁵³

Rikosprosessin joutuisuus on tärkeää myös tuomioistuinten aseman kannalta. Tuomioistuinten lainkäytöllä ja ratkaisuilla on ohjaava vaikutus ihmisten toimintaan ja käyttäytymiseen. Sen vuoksi esimerkiksi uudet ja tulkinnanvaraiset oikeusnormeja koskevat oikeustapaukset tulisi ratkaista mahdollisimman nopeasti. Joutuisat oikeusprosessit tukevat lainkäytön tehokkuutta ja uskottavuutta. Jos on suuri riski sille, että syyteoikeus ehtii vanheta tai tuomitun

⁵⁰ Puustinen 2019

⁵¹ Määttä J. 2023

⁵² Virolainen s. 569

⁵³ Puustinen 2019

rangaistuksen täytäntöönpano raukeaa tehottoman rikosprosessin vuoksi, eivät potentiaaliset rikoksien tekijät miellä kiinnijäämisriskiä tarpeeksi isoksi.⁵⁴

Hidas käsittely voi siis antaa kuvan, ettei rikoksella tule olemaan niin vakavia seurauksia, että teko kannattaisi jättää tekemättä. Prosessien liiallinen viivytys voi johtaa vaihtoehtoisten konfliktiratkaisujen kehittymiseen. Kaiken lisäksi joutuisuudella on kriminaalipoliittista merkitystä, sillä ripeä käsittely voi parhaimmassa tapauksessa katkaista rikoskierteen ennen kuin se on ehtinyt kunnolla alkaakaan. Täten joutuisuus on tärkeää myös rikollisuuden ehkäisemisessä.⁵⁵

4.2 Joutuisa käsittely perusoikeutena

Kuten monesti on todettu, on oikeusturva perusoikeus. Täten myös oikeus saada asia käsiteltyä ilman aiheetonta viivytystä on perusoikeus. Perustuslain tarkoitus on turvata todellisia ja tehokkaita oikeuksia yksilölle. Tätä tukee perusoikeusmyönteinen tulkinta; jos perusoikeuden soveltamisalasta tulee epäselvyyttä, perusoikeuden sisältöä on tulkittava laajentavasti. Vastaavasti perusoikeutta supistavia seikkoja tulee tulkita supistavasti. Kun asiaa pohditaan oikeuden saada asia käsiteltyä ilman aiheetonta viivästyttä kannalta, on käsittelyä viivyttyviä seikkoja tulkittava supistavasti. Mikäli viivästytykseen johtavia seikkoja tulkittaisiin laajentavasti, voisi se ääritapauksessa vesittää perusoikeuden oikeudenkäyntiin ilman aiheetonta viivästyttä.⁵⁶

Oikeusturvan asema perusoikeutena näkyy perusoikeuksien yleisissä rajoitusehdoissa. Perusoikeuksien rajoittaminen tulisi tehdä vain yleisten rajoitusedellytysten ehdolla. Nämä rajoitusedellytykset ovat lailla säättämisen vaatimus, täsmällisyys- ja tarkkarajaisuusvaatimus, rajoitusperusteen hyväksyttävyyttä vaatimus, ydinalueen koskemattomuuden vaatimus, suhteellisuusvaatimus, oikeusturvavaatimus sekä ihmisoikeusvelvoitteiden noudattamisen vaatimus.⁵⁷ Perusoikeuksia, kuten oikeusturvaa, ei saa rajoittaa elleivät edellä mainitut rajoitusedellytykset täyty.

Se, että oikeusturvavaatimus on perusoikeuksien rajoitusedellytys, kertonee oikeusturvan tärkeydestä. Perusoikeuksia rajoittaessa ei saa siis tinkiä oikeusturvasta. Vaatimuksella

⁵⁴ Määttä J. 2023

⁵⁵ Virolainen s.569

⁵⁶ Määttä P. s. 80

⁵⁷ Viljanen 2001, s.37–38

viitataan erityisesti muutoksenhakuoikeuteen. Erityisen olennaista on se, että oikeus tehokkaaseen oikeussuojakeinoon pysyy. Joissain tilanteissa on tosin katsottu, että myös varsinaista muutoksenhakuoikeutta lievemmat oikeusturvajärjestelyt riittävät. Lisäksi oikeusturvavaatimusta täyttää se, että perusoikeuksien rajoittamisesta päättävillä henkilöillä on riittävä koulutus ja pätevyys.⁵⁸

Yksilöllä on oikeus oikeudenkäyntiin ilman aiheetonta viivytystä. Tämän vuoksi käsittelyn viivästymisen syitä ja näiden syiden aiheellisuutta taikka aiheettomuutta on arvioitava pelkästään yksilön kannalta. Yksilön kannalta esimerkiksi resurssien vähyydestä johtuva käsittelyn viivästyminen ei ole ymmärrettävää tai hyväksyttävää. Laillisuusvalvonnassa on katsottu, ettei esimerkiksi vajaisiin resursseihin tai yleiseen työtilanteeseen vetoaminen ole hyväksyttäviä syitä rikosasian prosessin viipymiselle.⁵⁹

Asian joutuisassa käsittelyssä on kyseessä julkisen vallan velvollisuus toteuttaa yksilön perusoikeus. Oikeudenkäynnin viivästyminen tulee ymmärtää valtion aiheuttamana ihmisoikeusloukkauksena. Prosessi voidaan todeta kohtuuttoman pitkäksi siis myös sellaisissa tilanteissa, joissa ei ole tuomarın tekemää virhettä tai laiminlyöntiä.⁶⁰

Valtio on siis vastuussa siinäkin tilanteessa, että resurssipula tai rakenteelliset seikat hidastaisivat prosessin etenemistä. EIS nimittäin asettaa sopijavaltioille velvoitteen organisoida oikeusjärjestyksensä niin, että EIS 6 artiklan vaatimukset voidaan täyttää.⁶¹ Valtiolla on myös velvollisuus toteuttaa oikeusturva PL 22 § mukaan. Tämän vuoksi on valtion tehtävä järjestää tuomioistuinten toiminta ja antaa niille tarvittavat resurssit, jotta asiat saadaan käsiteltyä kohtuullisessa ajassa.⁶² Kuitenkin tilapäinen jutturuuhka voi olla hyväksyttävä selitys prosessin pidentymiselle. Tällöinkin tosin edellytetään, että valtio ryhtyy ripeästi välttämättömiin toimenpiteisiin tilanteen korjaamiseksi.⁶³

⁵⁸ Viljanen 2001, s.251–258

⁵⁹ Määttä P. s. 81

⁶⁰ Markus 2022, s. 5

⁶¹ Pellonpää ym. 2018 s.632

⁶² Markus 2022, s. 8

⁶³ Pellonpää ym. 2018 s. 632

5 Kuinka perusoikeus saada oikeudenkäynti ilman aiheetonta viivytystä toteutuu Suomessa?

5.1.1 Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomiot

Oikeudenkäyntien kohtuuttoman pitkä kesto on oikeusjärjestelmämme ongelma. 1990-luvulla toteutettiin monia oikeudenkäyntimenettelyn uudistuksia, joiden tavoitteena oli oikeudenkäynnin varmuuden lisääminen sekä oikeudenkäynnin suullisuus, välittömyys ja keskitys. Tämä oikeudenkäyntimenettelyn malli on kuitenkin osoittautunut varsin raskaaksi ja paljon resursseja vaativaksi. Erityisesti esitutkinta ja syyteharkinta voivat venyttää kokonaispituutta.⁶⁴ Tämä suomalaisen oikeusjärjestelmän ongelma näkyy monissa EIT:n antamissa tuomioissa.

EIT valvoo sitä, miten valtiot täyttävät EIS:n sopimusvelvoitteita.⁶⁵ Vuosien 1959–2009 välillä EIT on käsitellyt 105 Suomea koskevaa tuomiota. Näistä tuomioissa 71 % päädyttiin ratkaisuun, että tilanteessa on rikottu EIS:n sisältöä. Suomen tekemistä rikkomuksista 34 % koski EIS 6 artiklassa säänneltyä oikeudenkäyntien pituutta. Se olikin suurin rikkomusten ryhmä. 31 % Suomen rikkomuksista koskivat oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, joka on turvattu samaisessa EIS 6 artiklassa. Kaiken kaikkiaan siis 65 % Suomen tekemistä rikkomuksista, joista EIT on antanut tuomion, on koskenut EIS 6 artiklaa. Myös annettujen tuomioiden määrä kasvoi 2000-luvulla merkittävästi. Siinä missä vuosien 1959–1998 aikana EIT antoi Suomelle yhteensä vain kuusi tuomiota, kertyi vuosina 2000–2008 tuomioita 99; esimerkiksi pelkästään vuonna 2007 tuomioita tuli 26.⁶⁶

Ne langettavat tuomiot, jotka Suomi on saanut, ovat yleensä koskeneet rikos- tai riita-asian oikeudenkäyntiä, usein talousrikosasiaa. Pisin oikeudenkäynti, jonka on pituutensa puolesta johtanut tuomioon, on ollut kokonaiskestoltaan lähes 16 vuotta, mutta lyhimmillään EIT:n tuomioon johtanut kohtuuttoman pitkä oikeudenkäynti on ollut neljä vuotta ja kaksi kuukautta. Viivästykset ovat usein tapahtuneet käräjäoikeudessa, mutta monesti myös hovioikeudessa. Myös syyteharkinta- ja esitutkintavaihe ovat viivästyttäneet oikeudenkäyntiä.

⁶⁴ Hallberg ym. 2010

⁶⁵ Eduskunta, Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

⁶⁶ European Court of Human Rights 2009

EIT on määrännyt valittajalle maksettavaksi kohtuullisen hyvityksen muusta kuin taloudellisesta vahingosta paitsi tapauksessa, jossa valittaja oli yhtiö.⁶⁷

Suomi on saanut monenlaisia päätöksiä EIT:ltä, joissa tuomioistuin on katsonut EIS:n 6 artiklan tulleen rikotuksi. Jo aiemmin käsitellyssä tapauksessa F. ja M. vastaan Suomi EIT piti koko prosessin yli kuuden vuoden käsittelyaikaa liian pitkänä. Tapauksessa Lehtinen vastaan Suomi kyse oli törkeän kavalluksen syytteestä, ja jutun kokonaiskäsittelyaika oli viisi vuotta. Jutun esitutkinta alkoi lokakuussa 1993, ja syyteet nostettiin maaliskuussa 1996. Käräjäoikeus käsitteli asiaa suullisessa käsittelyssä yhdeksän kertaa syyskuussa 1996, ja antoi päätöksensä marraskuussa 1997. Hovioikeus antoi päätöksensä asiasta vuoden 1998 viimeisenä päivänä. EIT katsoi, että erityisesti pitkä esitutkinta ja se, kauanko syytteiden nostamisessa kesti, teki rikosprosessista kohtuuttoman pitkän. Kyseinen tapaus onkin hyvä esimerkki siitä, että jo esitutkinnan kohtuuton pituus voi johtaa sopimuksen rikkomiseen. Tapauksessa ilmenee myös se, miten pitkät oikeudenkäynnit voivat johtua muunkin viranomaisen, kuin tuomioistuimen, toiminnasta.

Myös pitkä käsittelyaika suomalaisissa hovioikeuksissa on johtanut EIT:n tuomioihin.⁶⁸

Tapauksessa Kajas vastaan Suomi vuodelta 2006 liittyi Uudessa Ylioppilaslehdessä ilmestyneen artikkeliin, jonka syytettiin olevan herjaava. Asian tutkinnan katsottiin alkaneen syyskuussa 1995, kun valittajaa oli kuulusteltu ensimmäisen kerran. Käräjäoikeus antoi tuomionsa asiassa maaliskuussa 1998. Prosessi päättyi hovioikeuden tuomioon kesäkuussa 2000. EIT katsoi, että erityisesti hovioikeuskäsittelyssä oli kestänyt kohtuuttoman kauan. Täten EIS 6 artiklan 1 kappaletta oli rikottu.

Vuoden 2022 tilastoissa näkyy, miten Suomelle on annettu lisää oikeudenkäyntien pituutta koskevia tuomioita. Vuosien 1959–2022 aikana Suomi oli saanut 62 tuomiota EIT:ltä, jotka koskevat oikeudenkäynnin pituutta. Oikeusprosessien pituus ei suinkaan ole vain suomalainen ongelma. Sen sijaan kohtuuttoman pitkät oikeudenkäynnit ovat monien maiden vitsaus. Vuosien 1959 ja 2022 välillä EIT on antanut yhteensä 5 703 langettavaa tuomiota, jotka koskevat oikeudenkäynnin pituuksia.⁶⁹

⁶⁷ HE 233/2008 kohta ”Oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin kohtuullisen ajan kuluessa”

⁶⁸ Määttä P. s.63

⁶⁹ European Court of Human Rights 2022

5.1.2 Viivästymisiin reagoiminen Suomessa

Kuten EIT:n tilastoista käy ilmi, on Suomi aikoinaan saanut useita langettavia tuomioita, jotka koskevat oikeudenkäynnin pituutta. Mielestäni tilanteen voidaan katsoa olleen suhteellisen vakava, sillä langettavia tuomioita tuli useita vuosittain ja viivästykset oikeuskäsittelyissä olivat niin merkittäviä, että EIT oli antanut niistä tuomiot. Tilanteeseen kuitenkin herättiin ja ryhdyttiin toimiin sen korjaamiseksi.

Hallituksen esitys 233/2008 ehdotti oikeudenkäymiskaaren (4/1734) kumotun 19 luvun tilalle lisättäväksi uusi 19 luku, joka säätäisi asian kiireelliseksi määräämistä. Lisäksi esityksessä ehdotettiin hyvityslain säätämistä. Esityksessä ehdotettiin myös ulosottokaaren (705/2007), hallintokäyttölain (586/1996) ja tuloverolain (1535/1992) muuttamista.⁷⁰

Hallituksen esitykseen kirjatuihin tavoitteista ilmenee, että esityksen tavoitteena on ehdottaa uusien oikeussuojakeinojen käyttöönottoa, jotta ihmisoikeussopimuksen asettamat vaatimukset täyttyisivät ja jotta asianosaisten oikeusturva paranisi.⁷¹ Esityksen mukaan ehdotukset parantaisivat oikeudenkäyntien asianosaisten oikeusturvaa, sillä heillä olisi entistä tehokkaammat oikeussuojakeinot käytössään. Esityksessä todettiin myös, että keinoilla olisi ennalta estävää merkitystä oikeudenkäyntien viivästymistä vastaan.⁷²

Lisäksi uudistusten myötä asianosaisilla olisi Suomessa käytettävissään EIS:n edellyttämät tehokkaat oikeussuojakeinot oikeudenkäynnin viivästymistä vastaan yleisissä tuomioistuimissa. Tällöin asianosainen ei voisi menestyksellisesti valittaa EIT:hen, jos hän ei ole hakenut kansallista hyvitystä tai jos saatu hyvitys ei ole riittävä. Vaatimus siitä, että hyvitystä on haettava kansallisesti, vähentäisi myös EIT:n työtaakkaa.⁷³

Ongelmia helpottamaan tarkoitettu hyvityslaki tuli voimaan 1.1.2010. Sen 1 § mukaan laissa säädetään asianosaisen oikeudesta saada valtion varoista hyvitys, jos oikeudenkäynti viivästyy.

Hallituksen esityksen pohjalta säädettiin myös oikeudenkäymiskaaren nykyinen 19 luku, joka säätää asian kiireelliseksi määräämistä. Luvun 1 § mukaan kärjäoikeus voi asianosaisen vaatimuksesta päättää, että asia määrätään kiireelliseksi, jos kiireelliselle käsittelylle on

⁷⁰ HE 233/2008 kohta ”Lakiehdotukset”

⁷¹ HE 233/2008 kohta 3.1 ”Tavoitteet”

⁷² HE 233/2008 kohta 4.3 ”Yhteiskunnalliset vaikutukset”

⁷³ HE 233/2008 kohta 4.2 ”Vaikutukset viranomaisten toimintaan”

erityisen painava syy. Erityisen painavaa syytä arvioidessa huomioidaan oikeudenkäynnin kesto, asian laatu ja merkitys asianosaiselle sekä muut perusteet kiireelliseksi määrittämiselle. Jos asia määrätään kiireelliseksi, tulee se 19 luvun 4 § mukaan käsitellä käräjäoikeudessa ilman aiheetonta viivytystä ennen muita asioita.

Suomessa siis herättiin siihen, ettei tilanne, jossa Suomi saa vuosittain langettavia tuomioita oikeudenkäyntien pituuksien vuoksi, voi jatkua. Ratkaisukeinot näyttävät toimineen, sillä vuonna 2024 Suomi ei saanut yhtään langettavaa tuomiota EIT:ltä.⁷⁴ Kuitenkin on mielestäni tärkeää pohtia, mistä oikeudenkäyntien jatkuva viivästyminen ovat juuriltaan johtuneet ja auttavatko 2010-luvun vaihteessa toteutetut uudistukset näiden juurisyiden ratkaisemiseen.

Hallituksen esityksessä todetaan, että keskeinen keino kohtuullisessa ajassa käytyyn oikeudenkäynnin mahdollistamiseen on, että tuomioistuimille ja viranomaisille turvataan asioiden käsittelemiseen riittävät resurssit.⁷⁵ Tuomioistuinlaitos kärsii kuitenkin yhä, yli 15 vuotta hallituksen esityksen antamisen jälkeen, resurssipulasta.⁷⁶ Esimerkiksi se, että hyvityslain ansiosta asianomistaja voi saada rahallisen hyvityksen oikeudenkäynnin viivästyisestä, ei kuitenkaan paranna asianomistajan oikeusturvaa, joka on jo ehtinyt kärsimään oikeudenkäynnin pitkittymisestä. Lisäksi tulee huomioida, että myös rahalliset hyvitykset ovat jotenkin maksettava ja täten jostain muusta pois. Olisiko järkevämpää laittaa tuomioistuimiin enemmän resursseja kuin maksaa hyvitysrahoja viivästyneistä oikeudenkäynneistä?

Saatu hyvitys ei myöskään muuta sitä tosiasiaa, että pitkittynyt oikeusprosessi on jo rikkonut sekä perusoikeutta että useissa kansainvälisissä sopimuksissa turvattua oikeutta oikeudenkäyntiin kohtuullisessa ajassa. Perusoikeudet ovat kuitenkin perustavanlaatuisia ja erittäin tärkeitä oikeuksia, joten mielestäni niiden toteutumatta jättäminen ei tulisi oikeuttaa rahallisella korvauksella.

Myös muita keinoja oikeudenkäynnin jouduttamiseen on otettu käyttöön. Vuonna 2017 Syyttäjälaitos otti käyttöön nopean käsittelyn menettelyn. Sen tavoite on nopeasti käsiteltävien, yksinkertaisten asioiden keskittäminen tiettyjen syyttäjien hoidettavaksi valtakunnallisella tasolla. Näin saatiin vapautettua muiden syyttäjien työaika muiden

⁷⁴ European Court of Human Rights 2024

⁷⁵ HE 233/2008 kohta 3.1 ”Tavoitteet”

⁷⁶ Suomen tuomariliitto 2021, s. 17–19

asioiden käsittelyyn, lisättyä ratkaisujen yhdenmukaisuutta ja laatua samanlaisissa, nopeasti käsiteltävissä asioissa sekä tasattua syyttäjien työtaakkoja. Nopean käsittelyn menettelyyn ohjataan asiat, joiden ratkaiseminen ei vaadi merkittävää oikeudellista pohdintaa tai muita asian ratkaisemista viivyttyviä toimenpiteitä, vaan pelkkä aineistoon tutustuminen riittää.

Syyttäjällä on kaksi viikkoa aikaa ratkaista asia sen vireille tulosta alkaen.

Valtakunnansyyttäjänvirastossa nopean käsittelyn menettelyä seuraa ja kehittää koordinaattori.⁷⁷

Lokakuussa 2023 tuli voimaan lakimuutoksia, joiden tarkoitus oli muuttaa useat lapsiin kohdistuvat rikokset kiireellisesti käsiteltäviksi. Muutokset koskivat esitutkintalakia (805/2011) sekä lakia oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997). Muutosten myötä esitutkinta ja päätös syytteen nostamisesta tulee tehdä kiireellisesti, jos asianomistaja on alle 18-vuotias ja epäilty rikos on asianomistajaan kohdistunut seksuaalirikos tai henkeen, terveyteen, yksityisyyteen, vapauteen, kunniaan tai rauhaan kohdistunut rikos.

Tuomioistuimessa pääkäsittely on aloitettava 30 päivän kuluessa asian vireilletulosta.⁷⁸

Vaikka kyseinen lakimuutoksen tarkoitus on hyvä, on se tuonut mukanaan ongelmia. Muutos on viivästyttänyt muita oikeudenkäyntejä entisestään. Kyseinen kiireellisyysperuste on johtanut siihen, että lapsen tai nuoreen kohdistuneen lievän rikoksen käsittely ohittaa sellaisen vakavan rikoksen käsittelyn, jonka osapuolet ovat aikuisia. Lievät rikokset priorisoidaan vakavien rikosten edelle, jos asianomistajana on lapsi, eivätkä syyttäjät pidä tällaista ohituskaistaa oikeudenmukaisena.⁷⁹ Kaiken kaikkiaan voidaan todeta, että Suomessa on tehty monia toimia oikeudenkäynnin viivästysten estämiseksi. Toimista huolimatta rikosprosessin pitkittymiset ovat yhä ongelma.

⁷⁷ Valtakunnansyyttäjänviraston päätös 2017

⁷⁸ Oikeusministeriö 2023

⁷⁹ Rautio 2025

6 Yhteenveto ja johtopäätökset

Tutkielman tarkoitus oli löytää vastaukset seuraaviin tutkimuskysymyksiin

1. Millaisia vaatimuksia oikeus saada asiansa käsiteltyä ilman aiheetonta viivytystä asettaa rikosprosessin kestolle?
2. Milloin pitkittyminen muodostuu ongelmaksi sen perusoikeuden kannalta, että jokaisella on oikeus saada asiansa käsiteltyä ilman aiheetonta viivytystä?
3. Millainen tilanne Suomessa on rikosprosessien pitkittymisen suhteen?

Asiaan perehdyttyä voidaan ensimmäiseen kysymykseen todeta, että oikeusturvan takaama oikeus saada asiansa käsiteltyä ilman aiheetonta viivytystä asettaa rikosprosessin kestolle selkeän vaatimuksen ja tavoitteen; rikosprosessi ei saa kestää kohtuuttoman kauaa. Lisäksi se asettaa vaatimuksen sille, että rikosprosessin kesto on jotenkin oltava perusteltavissa. Kohtuullista pituutta arvioidessa otetaan huomioon tapauksen vaikeusaste, osapuolten käytös prosessin kestäessä sekä kansallisten tuomioistuinten ja muiden viranomaisten toiminta. Monimutkaisten ja vaikeiden rikostapausten kohdalla kohtuullinen käsittelyaika on pidempi kuin massarikoksen kohdalla. Oikeuskirjallisuuden ja -tapauksien sekä muun aineiston pohjalta voidaan päätellä, että oikeus saada asia käsiteltyä ilman aiheetonta viivytystä asettaa rikosprosessin kestolle vaatimuksen, jonka saavuttamiseksi rikosprosessi tulisi käydä niin joutuisasti kuin vain on mahdollista.

Kohtuullinen pituus ja asian käsittelyn vaatima joutuisuus ovat kuitenkin hyvin tapauskohtaisia. Kohtuulliselle pituudelle ei siten ole asetettu tarkkoja raameja. Tämä tapauskohtaisuus tekee kohtuullisen keston arvioinnista ajoin haastavaa. Nimittäin pelkän aikamääräisen pituuden perusteella rikosprosessia ei voida tuomita kohtuuttoman pitkäksi. Arvioinnissa tuleekin pohtia sitä, onko viivytys aiheetonta vai löytyykö sille hyväksyttävä syy. Toisen tutkimuskysymyksen kohdalla voidaankin katsoa, että pitkittyminen muodostuu ongelmalliseksi silloin, kun viivytykselle ei ole aihetta.

Pitkittyminen muodostuu siis ongelmaksi, kun viivästykselle ei ole aiheellista syytä. Tällöin oikeusturvan takaama oikeus saada asiansa käsiteltyä ilman aiheetonta viivytystä ei toteudu ja kyseinen perusoikeus on vaakalaudalla. Rikosprosessin pituutta arvioidessa erityisesti hetket, jolloin prosessi on pysähdyksissä, ovat hyvin riskialttiita. Pitkittymiselle tulee siis aina olla

hyväksyttävä selitys. Pitkittyneellä rikosprosessilla on monenlaisia negatiivisia vaikutuksia yksilöön ja yhteiskuntaan. Viivästynyt prosessi vie resursseja, heikentää näyttöä ja vaikuttaa negatiivisesti asianosaisten elämään.

Mielestäni kaikista suurin ongelmallisuus, jonka rikosprosessin pitkittyminen aiheuttaa, on perusoikeuksien toteutumisen joutuminen vaakalaudalle. Todettiin, että perusoikeuksilla on perustuslaissa turvattu perustavanlaatuinen asema erittäin tärkeinä ja perustavanlaatuisina oikeuksina. Oikeusturvan, kuten muidenkin perusoikeuksien toteutumisesta, on huolehdittava. Siksi onkin mielestäni tärkeää reagoida, jos jonkin perusoikeuden toteutuminen on vaakalaudalla. Tilanteessa, jossa oikeudenkäynnit viivästyvät ilman aiheellista syytä, eivät kansalaisten perusoikeudet toteudu.

Kolmannen kysymyksen kohdalla selvisi, ettei tilanne Suomessa rikosprosessien pitkittymisen suhteen ole ihanteellinen. Sen sijaan pitkät oikeusprosessit ovat suomalaisten tuomioistuinten vitsaus. Tämä näkyy lukuisissa langettavista tuomioista, joita Suomi on saanut rikottuaan EIS 6 artiklaa. Tilanteeseen on 2010-luvulla reagoitu lakimuutoksilla, kuten hyvityslain säätämällä. Muutokset eivät kuitenkaan korjanneet juurisyytä, sillä käsittelyajat ovat yhä liian pitkiä tavoitteisiin nähden.

Tutkielmassa ilmi tulleiden tietojen pohjalta voidaan tehdä johtopäätös, että rikosprosessien viivästyminen uhkaa asianomistajan oikeusturvaa, ja viivästyminen on ongelma myös suomalaisissa tuomioistuimissa. Mielestäni aina, kun perusoikeudet ovat uhattuna, tulee tilanteeseen puuttua. On hienoa, että tilanteeseen tehtiin muutoksia 2010-luvun vaihteessa, mutta ongelma on selkeästi yhä todellinen. Mielestäni on oleellista pohtia, voisiko tuomioistuimille suunnata lisää resursseja. Käsillä on nimittäin selkeästi perusoikeuksia uhkaava tilanne.